

महाभारतम् – परिचयः

महत्वाद् भारवत्त्वाच्च महाभारतमुच्यते ।

धर्मे च अर्थे च कामे च मोक्षे च भरतर्षभ ।

यदिहास्ति तदन्यत्र यन्नेहास्ति न तत् क्वचित् ।।

व्यासोच्छिष्टं जगत्सर्वम् ।

प्रमुखाः अंशाः

अस्य प्रणेता व्यासमहर्षिः । कृष्णद्वैपायनः, बादरायणः, वेदव्यासः इत्यादीनि अस्य नामान्तराणि सन्ति ।

इदं जयः, भारतम्, पञ्चमवेदः, ब्राह्मीसंहिता, कार्ष्णवेदः, भारतसंहिता, च इत्यादिभिः नामभिः प्रसिद्धम् ।

Contd……..

महाभारतम् विश्वकोशात्मकः ग्रन्थः इति कथने नास्त्यतिशयोक्तिः ।

18 पर्वसु इदं विभक्तम् ।

Contd……

प्रधानरसः शान्तरसः । वीर-करुण-श्रृङ्गाररसाः अङ्गरसाः ।

वैदिकं च लौकिकं तथ्यं, दर्शनं, नीतिशास्त्रम्, राजनीतिशास्त्रम्, अध्यात्मम्, आचार-व्यवहारविषयाः, लोकोपयोगितत्त्वम् इत्यादयः बहवः अंशाः अत्र प्रदर्शयामास महर्षिः ।

अष्टादशपर्वाणि

आदि
सभा
अरण्य
विराट
महाप्रस्थान
स्वर्गारोहण
मुशल
आश्रम
अश्वमेध
अनुशासन
शान्ति
उद्योग
भीष्म
द्रोण
कर्ण
शल्य
सौसुप्ति
स्त्री
महाभारतस्य
पर्वाणि
संस्कृतं भारतम्

महाभारते नैकानि महत्वपूर्णविषयग्राहि-तत्त्वानि, नैके ज्ञानप्रभाप्रसारिकाः, शास्त्र-मूर्धन्याश्च समादृताः ।

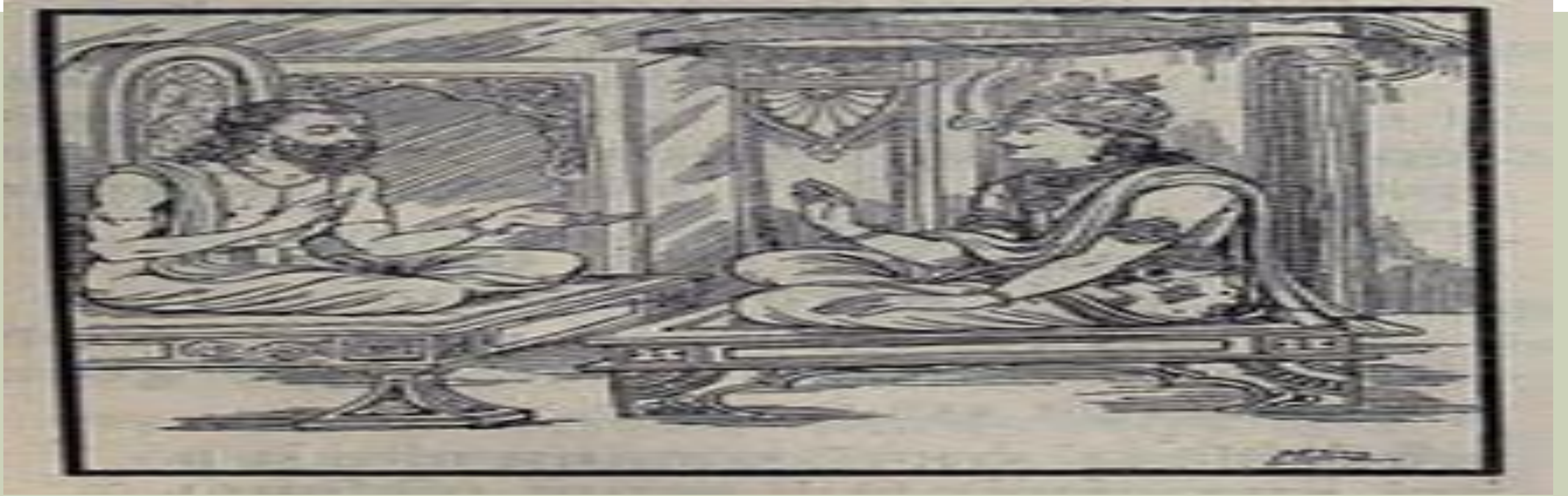
दिङ्मात्रेण केचन अत्र प्रदर्श्यन्ते ।

यक्षप्रश्नाः

- वनपर्वणि सन्ति ।
- वनवासान्ते यक्षः युधिष्ठिरं पृच्छति ।

विदुरनीतिः

उद्योगपर्वणि अष्टसु अध्यायेषु अस्ति ।

विदुरः धृतराष्ट्राय बोधयति ।

भगवद्गीता

ॐ पार्थाय प्रतिबोधितां भगवता नारायणेन स्वयं व्यासेन ग्रथितां पुराणमुनिना मध्ये महाभारतम् ।

अद्वैतामृतवर्षिणीं भगवतीम्- अष्टादशाध्यायिनीम् अम्ब त्वामनुसन्दधामि भगवद्-गीते भवद्वेषिणीम् ॥

Contd.....

- भीष्मपर्वणि विराजते ।
- कृष्णार्जुनसंवादः ।
- अष्टादश अध्यायाः विद्यन्ते ।
- इयम् उपनिषदां सारभागः ।
- साङ्ख्ययोग-दर्शनयोः च सिद्धान्तानां विवेचनम् अत्र उपलभ्यते ।

विष्णुसहस्रनामस्तोत्रम्

अनुशासनपर्वणि वर्तते ।

भीष्मः युधिष्ठिराय कथयति ।

स्रोतोग्रन्थाः

महाभारतकथांशः बीजरूपेण वेदेषु दृश्यते । यथा-

यजुर्वेदस्य काठकसंहितायां विचित्रवीर्यधृतराष्ट्रयोः प्रस्तावः कृतः ।

अथर्ववेदे परीक्षितस्य राज्यपालनम् प्रास्तौत् ।

स्रोतोग्रन्थाः

साङ्ख्यायनश्रौतसूत्रेषु कुरुक्षेत्रयुद्धस्य, कौरवाणां पराजयस्य च उल्लेखः दृश्यते ।

आश्वलायनगृह्यसूत्रेषु अपि लक्ष्यते ।

महाभारते उपाख्यानानि

उपजीव्यग्रन्थाः

रूपकाणि	
दूतघटोत्कचम्	भासः
पञ्चरात्रम्	भासः
दूतवाक्यं	भासः
कर्णभारम्	भासः
ऊरुभङ्गम्	भासः
मध्यमव्यायोगः	भासः

Contd....

अभिज्ञानशाकुन्तलम्	कालिदासः
वेणीसंहारम्	भट्टनारायणः
बालभारतम्	राजशेखरः

महाकाव्यानि	
किरातार्जुनीयम्	भारविः
शिशुपालवधम्	माघः
नैषधीयचरितम्	श्रीहर्षः
भारतमञ्जरी	क्षेमेन्द्रः
नलाभ्युदयः	वामनभट्टबाणः

चम्पूकाव्यानि	
नलचम्पूः	त्रिविक्रमभट्टः
भारतचम्पूः	अनन्तभट्टः
पाञ्चालीस्वयंवरचम्पूः	नारायणभट्टः
द्रौपदीपरिणयचम्पूः	चक्रकविः

END